

KERAVAN KAUPUNGIN LAUSUNTO KOSKIEEN HALLITUKSEN ESITYSTÄ LAEIKSI YLEISISTÄ KIRJASTOISTA JA OPETUS- JA KULTTUURITOIMEN RAHOITUKSESTA ANNETUN LAIN 2 §:n MUUTTAMISESTA

Kirjastolakiehdotuksen (2 §) mukaan kirjaston tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen sekä aktiivista kansalaisuutta ja demokratiaa. Keravan kaupunki pitää kirjastolakiehdotuksen tavoitteenasettelua onnistuneena. Lakiehdotus kattaa sekä perinteisen lineaarisen lukutaidon että medialukutaidon. Tavoitteet ovat sovellettavissa yhtä hyvin fyysisessä ympäristössä kuin verkossa.

Kirjastojen toimintaympäristö on muuttumassa digitaalisten verkkosisältöjen yleistyessä kirjastojen aineistomuotona. Kirjastoilla on kuitenkin käytännössä hyvin erilaiset mahdollisuudet tarjota asiakkailleen digitaalisia sisältöjä, koska verkkolisenssit ovat usein kalliita. Kirjastojen välille on näin syntyneessä digitaalinen kuilu.

Kuitenkin digitaalisten aineistojen vahvuus on siinä, että niitä voisi käyttää joustavasti kuntarajojen yli. Lakiehdotuksessa määritellään valtakunnallisen keskuskirjaston (9 §) ja kehittämiskirjaston (10 §) tehtävät. Digitaalisen aineiston jakelusta ei ole ehdotuksessa mainintaa. Keravan kaupungin mielestä valtakunnalliselle keskuskirjastolle ja kehittämiskirjastoille tulisi määrittää keskeinen koordinoituvastuu digitaalisten aineistojen jakelussa, jolloin alueellinen tasa-arvo digitaalisen aineiston saatavuudessa voidaan turvata.

Lakiehdotuksessa (11 §) laajennetaan kirjastopalvelujen maksuttomuutta kirjaston omien aineistojen käytöstä ja lainauksesta niiden varaamisen maksuttomuuteen. Seuraavassa arvioidaan lainsäädäntötason varausmaksuttomuuden kulttuuripoliittisia ja käytännöllisiä vaikutuksia.

- 1) **Varausmaksuttomuus pidentäisi varausjonoja, jolloin kirjaston olisi hankittava entistä enemmän varatuimpia nimekkeitä, jotta varausjonot säilyisivät kohtuullisina.** Varatuimmat kirjat ovat useimmiten myös kaupallisesti menestyneimpiä kirjoja. Lakiin kirjattu varausmaksuttomuus olisi merkittävä julkinen subventio varatuimmalle bestseller-kirjallisuudelle, johon myös mediahuomio muutenkin keskittyy. Häviäjänä olisivat ne kirjallisuuden lajit, joita varataan vähemmän, kuten suuri osa tietokirjallisuutta, runous, laatukirjallisuus ja erilaisten vähemmistöjen suosima kirjallisuus. **Varausmaksuttomuuden kulttuuripoliittiset vaikutukset olisivat siten ongelmallisia, koska se kaventaisi kokoelmien monipuolisuutta vastoin kirjastolakiehdotuksen tavoitteenasettelun henkeä.**
- 2) **Lakiehdotus ei tee laadullista eroa hyllystä tehtävän varauksen ja lainassa olevan aineiston jonottamisen välillä.** Hyllyssä oleva kirja on asiakkaan vapaasti noudettavissa myös ilman varaamista, joten maksuttomien varausten turvaaminen lailla kuormittaisi kirjaston logistiikkaa ja palveluprosessia usein tarpeettomasti. Mikäli varaus edellyttäisi varatun teoksen kuljetusta toisesta toimipisteestä, varauksen kautta syntyvän lainan kustannukset - käsittelyineen lähetyksen molemmissa päissä - ovat moninkertaiset verrattuna lainaan, jossa asiakas hakee kirjan hyllystä ja lainaa sen kirjastokäynnin yhteydessä. Kirjastoissa käsitellään suuria suoritemassoja, joten on aivan keskeistä, miten palveluprosessia voidaan paikallistasolla ohjata. Kohtuullinen varausmaksu on osa tehokkaan palveluprosessin keinovalikoimaa. **Keravan kaupungin näkemyksen mukaan kirjastolain ei tule priorisoida palveluprosessia kuormittavia, rutiinimaisia tuomintatapoja, vaan kirjastotyön painopisteen tulisi olla monipuolisessa sisällöntuotannossa ja sen ammattimaisessa esilletuomisessa.**
- 3) **Kuntien kirjastoilla voi nykyisellään olla yhteinen varausjono, jonka aiheuttamaa logistista kuormitusta on tarvittaessa kyetty säätelemään seudullisesti yhtenäisellä varausmaksulla.** Varausmaksuttomuus aiheuttaisi paineita purkaa tai muuttaa kirjastojen yhteistyörakenteita, koska identtisten niteiden maksuton edestakainen kuljettelu kuntien välillä ei ole yhteiskunnallisesti järkevää, eivätkä kustannukset kasvavasta logistikasta jakaantuisi kuntien välillä tasapuolisesti. Lakiehdotus ei edellytä seudullista maksutonta kierrätystä,

koska siinä rajataan varausmaksuttomuus kirjaston omista kokoelmista varaamiseen. Kuitenkin esimerkiksi Keravan nykyisellä varausjonomallilla päädyttäisiin käytännössä seudulliseen varausmaksuttomuuteen, joka tukkisi logistiikan ja heikentäisi siten kirjojen saatavuutta. Kuntien kirjastoyhteistyö tuo lisäarvoa silloin, kun kirjastot täydentävät toistensa kokoelmia profiloituneesti, mutta eivät kierrätä päällekkäisiä kokoelmia.

Keravan kirjastolla on hyviä kokemuksia varausmaksun ohjaavasta vaikutuksesta. Seudullisesti harmonisoitu euron varausmaksu aikuisten aineistosta on pitänyt aineistojen kuljetusmäärät hallinnassa. Samalla suosituimpia kirjoja on siirretty yhä enemmän myös varausjonon ulkopuolelle, jolloin varaamisen tarve ja logistiset viiveet on saatu vähenemään. Nämä toimet ovat parantaneet aineiston saatavuutta ja lainaus on ollut viime vuosina kasvussa. Varausten kautta kulkee Keravalla nykyisellään noin kaksi prosenttia lainoista.

Varausmaksu ja –maksuttomuus ovat keinoja ohjata kirjaston palveluprosessia. Nämä keinot tuottavat erilaisissa konteksteissa erilaisia seuraamuksia, koska kirjastojen väliset yhteistyöverkostot ja kokoelmat ovat erilaisia. **Varausten maksuttomuus toimisi erilaisissa kirjastoissa ja varausjonokäytännöissä hyvin eri tavoin, joten se ei yleisenä kuntia velvoittavana normina ole toimiva eikä perusteltu asettaessaan esteitä toiminnan paikallisesti kansalaisten kannalta optimaaliselle järjestämiselle.**

- 4) **Kirjastoaineiston saatavuuden kannalta varausmaksuttomuus kytkeytyy tiiviisti tarjolla olevan aineiston laatuun ja määrään.** Lakiehdotuksessa kuitenkin todetaan kokoelman laadusta ainoastaan, että kirjaston tehtävänä on ”ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa” (6 §). Lakiehdotuksen määrittämä yleinen velvoite kunnille kokoelmien laadusta on Keravan kaupungin mielestä riittävä, mutta yhteismitaton lakiehdotuksen varausmaksuttomuuden tiukan velvoitteen kanssa.

Varausmaksuttomuus heikentäisi osaltaan kirjastojen taloutta. Siihen liittyisi myös merkittäviä, logistisia piilokustannuksia. Varausmaksu on luonteeltaan parhaiten paikallisesti arvioitava asia samalla tavoin kuin esimerkiksi myöhästymismaksut. Lakiehdotuksen (11 §) kirjaus, jonka mukaan kirjasto voi periä lakiehdotuksen mahdollistamista suoritteista ”enintään suoritteen tuottamisesta kunnalle aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää vastaavan maksun (omakustannusarvo)”, tulisi siten ulottaa myös kirjaston omien aineistojen varausten maksullisuuteen. **Keravan kaupungin mielestä varausmaksuttomuuden kirjaaminen lakiin on kuntien liian yksityiskohtaista ohjaamista ja kuntien itsemääräämisen perusteetonta rajoittamista. Kirjaston selviytymistä sille asetetuista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista tehtävistä tulee tarkastella ja arvioida kokonaisuutena, jossa keinojen tulisi olla kuntien valittavissa lain asettamissa puitteissa ja kohtuullisessa suhteessa muuhun julkiseen palvelutuotantoon ja siinä asetettuihin asiakasmaksuihin.**

Keravan kaupunki vastustaa edellä mainituin perustein kirjaston omien aineistojen varausmaksuttomuuden kirjaamista lakiin. Lakiehdotuksen kannatettavista tavoitteista huolimatta varausmaksuttomuus voisi enemmän vaikeuttaa kuin edistää tiedon ja kulttuurin monipuolista saatavuutta. Samalla se toisi tehottomuutta julkiseen palvelutuotantoon.

Kaupunki pitää tärkeänä elinvoimaista, kaikille avointa ja aktiivista kansalaisuutta edistävää kirjastolaitosta, mitä lakiehdotus ajanmukaisesti ja samalla tulevaisuuteen suuntautuen tavoitteellisesti edistää.

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

Kirjastolakiehdotuksen (2 §) mukaan kirjaston tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen sekä aktiivista kansalaisuutta ja demokratiaa. Keravan kaupunki pitää kirjastolakiehdotuksen tavoitteenasettelua onnistuneena.

Lakiehdotuksessa (11 §) laajennetaan kirjastopalvelujen maksuttomuutta kirjaston omien aineistojen käytöstä ja lainauksesta niiden varaamisen maksuttomuuteen. Keravan kaupunki arvio lainsäädäntötason varausmaksuttomuuden kulttuuripoliittisia ja käytännöllisiä vaikutuksia seuraavasti:

- 1) Varausmaksuttomuus pidentäisi varausjonoja, jolloin kirjaston olisi hankittava entistä enemmän varatuimpia nimikkeitä, jotta varausjonot säilyisivät kohtuullisina. Lakiin kirjattu varausmaksuttomuus olisi merkittävä julkinen subventio varatuimmalle bestseller-kirjallisuudelle, johon myös mediahuomio muutenkin keskittyy. Häviäjänä olisivat ne kirjallisuuden lajit, joita varataan vähemmän, kuten suuri osa tietokirjallisuutta, runous, laatukirjallisuus ja erilaisten vähemmistöjen suosima kirjallisuus. Varausmaksuttomuuden kulttuuripoliittiset vaikutukset olisivat siten ongelmallisia, koska se kaventaisi kokoelmien monipuolisuutta vastoin kirjastolakiehdotuksen tavoitteenasettelun henkeä.
- 2) Lakiehdotus ei tee laadullista eroa hyllystä tehtävän varauksen ja lainassa olevan aineiston jonottamisen välillä. Hyllyssä oleva kirja on asiakkaan vapaasti noudettavissa myös ilman varaamista, joten maksuttomien varausten turvaaminen lailla kuormittaisi kirjaston logistiikkaa ja palveluprosessia usein tarpeettomasti. Keravan kaupungin näkemyksen mukaan kirjastolain ei tule priorisoida palveluprosessia kuormittavia, rutiinimaisia tuomintatapoja, vaan kirjastotyön painopisteen tulisi olla monipuolisessa sisällöntuotannossa ja sen ammattimaisessa esilletuomisessa.
- 3) Kuntien kirjastoilla voi nykyisellään olla yhteinen varausjono, jonka aiheuttamaa logistista kuormitusta on tarvittaessa kyetty säätelämään seudullisesti yhtenäisellä varausmaksulla. Varausmaksuttomuus aiheuttaisi paineita purkaa tai muuttaa kirjastojen yhteistyörakenteita, koska identtisten niteiden maksuton edestakainen kuljettelu kuntien välillä ei ole yhteiskunnallisesti järkevää, eivätkä kustannukset kasvavasta logistiikasta jakaantuisi kuntien välillä tasapuolisesti. Varausten maksuttomuus toimisi erilaisissa kirjastoissa ja varausjonokäytännöissä hyvin eri tavoin, joten se ei yleisenä kuntia velvoittavana normina ole toimiva eikä perusteltu asettaessaan esteitä toiminnan paikallisesti kansalaisten kannalta optimaaliselle järjestämiselle.
- 4) Kirjastoaineiston saatavuuden kannalta varausmaksuttomuus kytkeytyy tiiviisti tarjolla olevan aineiston laatuun ja määrään. Lakiehdotuksessa kuitenkin todetaan kokoelman laadusta ainoastaan, että kirjaston tehtävänä on "ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa" (6 §). Lakiehdotuksen määrittämä yleinen velvoite kunnille kokoelmien laadusta on Keravan kaupungin mielestä riittävä, mutta yhteismitaton lakiehdotuksen varausmaksuttomuuden tiukan velvoitteen kanssa. Keravan kaupungin mielestä varausmaksuttomuuden kirjaaminen lakiin on kuntien liian yksityiskohtaista ohjaamista ja kuntien itsemääräämisen perusteetonta rajoittamista.

Keravan kaupunki vastustaa edellä mainituin perustein kirjaston omien aineistojen varausmaksuttomuuden kirjaamista lakiin. Lakiehdotuksen kannatettavista tavoitteista huolimatta varausmaksuttomuus voisi enemmän vaikeuttaa kuin edistää tiedon ja kulttuurin monipuolista saatavuutta. Samalla se toisi tehottomuutta julkiseen palvelutuotantoon.

Kaupunki pitää tärkeänä elinvoimaista, kaikille avointa ja aktiivista kansalaisuutta edistävää kirjastolaitosta, mitä lakiehdotus kokonaisuutena ajanmukaisesti ja samalla tulevaisuuteen suuntautuen tavoitteellisesti edistää.

Keravalla 21.9.2016

Kirsi Rontu
kaupunginjohtaja